

УДК 330.341

Кучмєєв О.О.

*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри фінансів та банківської справи
Інституту економіки та менеджменту**Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»*

КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВА СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY AS THE BASIS FOR SUSTAINABLE ECONOMIC DEVELOPMENT OF STATE

АНОТАЦІЯ

У статті визначено соціально-економічну сутність корпоративної соціальної відповідальності; проаналізовано наукові підходи щодо розуміння корпоративної соціальної відповідальності; узагальнено науковий досвід формування системи корпоративної соціальної відповідальності, доповнено та уточнено понятійний апарат з цієї тематики; з'ясовано вплив корпоративної соціальної відповідальності на розвиток економіки України; визначено пріоритетні напрямки розвитку корпоративної соціальної відповідальності в Україні.

Ключові слова: корпоративна соціальна відповідальність, інноваційний розвиток, економіка, корпоративні структури, бізнес.

АННОТАЦИЯ

В статье определена социально-экономическая сущность корпоративной социальной ответственности; проанализированы научные подходы к пониманию корпоративной социальной ответственности; проведен обзор научного опыта формирования корпоративной социальной ответственности; дополнен та уточнен понятийный аппарат по этой тематике; выяснено влияние корпоративной социальной ответственности на развитие экономики Украины; определены приоритетные направления развития корпоративной социальной ответственности в Украине.

Ключевые слова: корпоративная социальная ответственность, инновационное развитие, экономика, корпоративные структуры, бизнес.

ANNOTATION

The article defines socio-economic essence of corporate social responsibility; analysis of scientific approaches to understanding of corporate social responsibility; summarizes the scientific expertise promote corporate social responsibility, supplemented and specified notional terms on this subject; The influence of corporate social responsibility on the economy of Ukraine; priority directions of development of corporate social responsibility in Ukraine.

Keywords: corporate social responsibility, innovative development, economic, corporate structures, business.

Постановка проблеми. Участь підприємницьких структур у соціально-економічному розвитку суспільства є необхідною умовою сталого ведення бізнесу та фактором підвищення стабільності і рівня життя суспільства. Таке твердження впливає з того, що способи жорстокої експлуатації трудових ресурсів не приносять відчутних фінансових результатів, разом з тим подальша інтелектуалізація суспільства вимагає адекватного соціального рівня працюючих залежно від ефективності їх праці. Крім того, потреба у врахуванні соціальних аспектів у підприємницькій діяльності набирає все більшої значущості.

У зв'язку з цим дослідження питання щодо впливу корпоративної соціальної відповідаль-

ності (далі – КСВ) на економічний розвиток держави вважається винятково важливим, оскільки в Україні на відміну від економіки західних країн недостатньо розвинений інститут корпоративної і персональної відповідальності. Крім того, усебічне теоретичне обґрунтування та практичне застосування засад корпоративної соціальної відповідальності забезпечить сталий розвиток економіки країни із застосуванням принципово нових методів взаємодії бізнесу та соціуму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти корпоративної соціальної відповідальності розглядали у своїх роботах такі вітчизняні учені: Воробей В.О [1], Волосковець Н.Ю. [2], Грицина Л.А. [3], Петроє О.М. [8] та ін. Значну увагу питанням корпоративної соціальної відповідальності приділяли такі зарубіжні вчені: Ф. Котлер [6], М. Фрідман [6], У. Росту [12] та ін. У наукових роботах вітчизняних і зарубіжних учених визначається, що корпоративна соціальна відповідальність підприємства – це довгострокове зобов'язання компаній поводитися етично та сприяти економічному розвитку, одночасно покращуючи якість життя працівників та оточуючого суспільства. Крім того, деякі науковці корпоративну соціальну відповідальність визначають як «таке ведення бізнесу, що задовольняє чи перевищує етичні, юридичні, комерційні та публічні очікування, які суспільство пов'язує з бізнесом». Окремі дослідники корпоративну соціальну відповідальність визначають як вільний вибір на користь зобов'язання підвищувати добробут громади через відповідні підходи до ведення бізнесу, а також надання корпоративних ресурсів. Ці визначення відображають і стосуються різних аспектів корпоративної соціальної відповідальності, характеризуючи еволюцію цього поняття та розширення його меж. Однак відсутність єдиного підходу до тлумачення сутності корпоративної соціальної відповідальності та її складових є однією з найсуттєвіших проблем, що перешкоджає ефективній імплантації її принципів у бізнес-практику підприємств.

Мета статті полягає в аналізі наукових підходів у розумінні корпоративної соціальної відповідальності та визначенні її впливу на розвиток економіки України. Для досягнення

поставленої мети необхідним є вирішення таких завдань:

– узагальнення наукового досвіду формування системи корпоративної соціальної відповідальності, доповнення та уточнення понятійного апарату з цієї тематики;

– з'ясування впливу корпоративної соціальної відповідальності на розвиток економіки України;

– визначення пріоритетних напрямків розвитку корпоративної соціальної відповідальності в Україні

Виклад основного матеріалу дослідження. Покращання справ в економіці, підвищення рівня життя населення неможливі без активної господарської діяльності, без розвитку світогляду та системи цінностей, які спонукали б людину виявляти ініціативу, відповідальність та самостійність. Важливе місце у системі базових цінностей інноваційного ринкового світогляду належить саме соціально відповідальному підприємству, адже саме усвідомлення своєї місії підприємця у ринковій трансформації економіки дозволяє посилити потенціал підприємницького сектора, довести його суспільну значущість. Самостійність господарювання, ініціативний, творчий, морально-відповідальний підхід до справи викликають необхідність вирішення цілої низки проблем. Вони пов'язані з інноваційним пошуком ринкових можливостей, дослідженнями з маркетингу, управління фінансами, використання ресурсів, залучення інвестицій та ведення соціально відповідального бізнесу.

Орієнтація України на інноваційний розвиток економіки, без якого є неможливою успішна інтеграція України у світову економічну систему, ставить перед вітчизняними компаніями нові завдання, важливість яких пов'язана саме із соціальною відповідальністю, тобто на державному рівні – відповідальність перед суспільством і окремо перед кожним громадянином та на підприємницькому рівні – відповідальність перед самою державою, своїм колективом та споживчим сектором економіки. Підприємницька діяльність виступає елементом загальнокультурного й економічного розвитку країни. Даний вид діяльності має вирішувати конкретні соціальні проблеми на підґрунті морально-етичних уявлень про цінність підприємства. Інакше кажучи, підприємець несе соціальну відповідальність за розпочату справу та її розвиток не тільки перед собою, а й перед людьми, з якими він веде свій бізнес, та перед суспільством у цілому.

Аналізуючи історичний розвиток соціальної відповідальності підприємств, слід зазначити факт впливу міжнародних організацій на процес формування її основних засад: Організації Об'єднаних Націй (ООН) та її агенцій [14], Європейського Співтовариства з його складовими частинами [13], Міжнародної організації праці [15], провідних світових бізнес-структур та громадських організацій. Виділяючи ООН як одну

з головних організацій у процесі формування практичних засад соціальної відповідальності, треба наголосити на Глобальному договорі, який є добровільною міжнародною ініціативою, що об'єднала компанії з агенціями ООН, робочою силою та громадськістю для підтримки універсальних соціальних принципів. На сьогодні у Глобальному договорі задіяні сотні компаній з усіх регіонів світу, які працюють над розширенням десяти універсальних принципів, які, у свою чергу, розмежовуються у сферах захисту прав людини, навколишнього середовища, охорони праці та антикорупційних заходів [14].

З погляду відомого економіста М. Фрідмена, корпоративна соціальна відповідальність полягає у зростанні і максимізації прибутку [11, с. 123]. За іншим визначенням, корпоративна соціальна відповідальність – це спосіб управління бізнес-процесами з метою забезпечення позитивного впливу на суспільство [1, с. 44]. Згідно з підходом Світової ради компаній зі сталого розвитку, корпоративна соціальна відповідальність – це довгострокове зобов'язання компаній поводитися етично та сприяти економічному розвитку, одночасно покращуючи якість життя працівників та оточуючого суспільства. Організація «Бізнес за соціальну відповідальність» визначає корпоративну соціальну відповідальність як «таке ведення бізнесу, що задовольняє чи перевищує етичні, юридичні, комерційні та публічні очікування, які суспільство пов'язує з бізнесом». Це визначення дещо ширше, оскільки охоплює прийняття ділових рішень, які б відображали «етичні цінності, юридичні вимоги, а також повагу до людей, громад та довкілля» [5, с. 63]. Тож можна сказати, що корпоративна соціальна відповідальність – це вільний вибір на користь зобов'язання підвищувати добробут громади через відповідні підходи до ведення бізнесу, а також надання корпоративних ресурсів. Але разом з цим соціально-економічні фактори є не менш важливими для інноваційного розвитку. Так, за даними дослідження українського бізнесу ООН, у середньому 49,1% підприємств взагалі не відслідковують соціальні наслідки інноваційного розвитку, іноді це роблять 29,4% підприємств і лише 5,3% використовують для оцінки чіткі показники [7, с. 42]. Як свідчить зарубіжний досвід, питанням корпоративної соціальної відповідальності підприємства приділяється значна увага у Франції, де діє закон, згідно з яким кожна публічна компанія, що займається підприємницькою діяльністю, зобов'язана раз на рік звітуватися по проведених соціальних програмах та соціальних перспективах інноваційної діяльності.

Що ж до України, то наша держава поки що стоїть на порозі впровадження корпоративної соціальної відповідальності в сучасну економіку, при цьому ефективність інноваційного розвитку набуває все більшої актуальності на конкурентному ринку. Донедавна витрати,

пов'язані з корпоративною соціальною відповідальністю, могли собі дозволити лише великі транснаціональні компанії, але у зв'язку з підвищенням вимог до підприємства – до непрямой відповідальності за своїх постачальників та використовуваними ними ресурси як з боку законодавства, так і з позицій стандартизації та сертифікації, – малі підприємства також змушені інтегрувати в свою систему менеджменту принципи КСВ, аби втриматися на конкурентному ринку. Також присутній фактор, котрий змушує малі та середні підприємства впроваджувати принципи корпоративної соціальної відповідальності, тому що ці підприємства значно менш мобільні порівняно з транснаціональними компаніями (ТНК). Їхній підхід до інвестування та експлуатації обладнання відповідальніший і в більшій мірі враховує особливості місцевого споживача. Деякі малі, сімейні, індивідуальні підприємства є носіями релігійних чи філантропічних цінностей їх керівників, і саме в таких підприємствах більше зв'язків з місцевим, громадським, відповідальним та культурним середовищем, саме вони в порівнянні з великими ТНК ураховують місцеві ризики. На сьогодні головна проблема, яка заважає ефективному становленню умов для інноваційного розвитку, полягає у слабкості політики нашої держави щодо підтримки відтворення промислового капіталу. Сектор малих та середніх підприємств не в змозі на сьогоднішній день вийти на позиції, порівняні з ТНК високорозвинених країн і не слугує базою для створення ефективних господарських структур. Проблема ефективного соціального підприємництва не може бути розв'язана лише у площині надання державою значних свобод приватному капіталу. Для забезпечення швидкого зростання соціально орієнтованого корпоративного сектора, держава повинна дотримуватись досить складної стратегії, вибираючи кожного разу політику, адекватну тій чи іншій стадії модернізації, і своєчасно змінюючи її при переході від однієї стадії до іншої. Тут можна згадати, що теорія стадій зростання – одна з перших концепцій теорії економічного зростання, була запропонована У. Ростоу в 1960 р. [12, с. 115]. Згідно з цією теорією, стадії характеризуються певним рівнем технологічного розвитку, перехід від однієї до другої стадії – це природний, спонтанний процес, який спирається на мобілізацію заощаджень та вдосконалення новітніх технологій та «ноу-хау».

Для тих підприємств, які планують упроваджувати політику у сфері КСВ, існує ряд загальноновизнаних стратегій, які умовно ми можемо поділити на три групи:

- окремі проекти, пов'язані із КСВ;
- програми КСВ, що поєднують декілька проектів та ініціатив;
- упровадження стратегії КСВ у всі основні, як внутрішні, так і зовнішні, процеси діяльності підприємства [12, с. 116].

Розглядаючи переваги чи недоліки однієї із вище наведених стратегій, нам необхідно зрозуміти, що кожне окреме підприємство є унікальним, особливим, самостійним, і його керівництво, проаналізувавши ситуацію на внутрішньому ринку, повинно прийняти рішення на користь того чи іншого варіанту.

Для досягнення високих темпів соціально-економічного зростання української економіці необхідна система інститутів, що забезпечує зусилля держави і приватного бізнесу. Ми говоримо не лише про участь в окремих спільних проектах, створення фондів розвитку, а й про масштабні за розмірами програми, переозброєння старих і створення нових галузей. Необхідна система широкомасштабної державної програми розвитку, тобто сучасна система індикативного планування, що започатковується при взаємодії уряду з окремими галузевими асоціаціями бізнесу та соціально відповідальними підприємствами, а також зближення процедур макроекономічного прогнозування і програмування, суб'єктами яких виступають органи влади, і стратегічного корпоративного планування, яке здійснюється провідними компаніями, що функціонують в стратегічно значимій та відповідальній сфері.

В Україні ключовою проблемою регулювання КСВ є впровадження та виконання вимог чинного законодавства, пов'язаного із КСВ. Якщо закони не працюють на практиці (незадовільне фінансування, нерівномірність розподілу витрат, тощо), увесь процес законодавчого регулювання не досягне поставлених цілей та стратегій розвитку. Справедливим є твердження, що в Україні деякі вимоги навіть жорсткіші за такі ж вимоги, як і в ЄС, та зафіксовані в законодавстві, але, на жаль, вони не діють на практиці [6, с. 77]. У зв'язку з чим Україні потрібно розробити основні законодавчі положення щодо формування українських інтегрованих корпоративних структур та порядку застосування їхнього інноваційно-інвестиційного потенціалу. Прогнозується, що найближчим часом такі структури в країні будуть створюватися в авіабудуванні, галузях засобів масової інформації та телекомунікаціях, біотехнології та інших високотехнологічних сферах сучасної економіки [7, с. 43].

Варто зазначити, що які б підходи не використовувались, завжди є місце таким процесам, як злиття та поглинання, і для збільшення ефективності вони повинні підлягати державному регулюванню. Тому держава повинна приділяти велику увагу розвитку корпоративного законодавства, адже в Україні воно потребує термінового, докорінного реформування, і основна робота повинна бути спрямована на удосконалення законодавства, котре забезпечує підвищення ефективності антимонопольного регулювання, управління державною власністю, активізацію інноваційної та інвестиційної діяльності, створення сприятливих умов для ринкової конкуренції тощо.

На прикладі зарубіжного досвіду можна зазначити, що корпоративні структури регулюються значною кількістю законодавчих актів. Слід зауважити, що на розвиток інноваційної діяльності при цьому не впливають ні тип держави, ні політичні режими. Так, інноваційна соціально орієнтована діяльність успішно розвивається у США, тій же Німеччині, Франції, Великобританії, Нідерландах, Іспанії, а також у Китаї. Кожна з цих держав змогла побудувати свою національну інноваційну систему, встановила межі цієї діяльності, розробила ефективну стратегію та цілі, фінансує наукові і фундаментальні дослідження.

Нам відомо, що інноваційна модель розвитку потребує витрат на фінансування науки в обсязі не менше 2% ВВП. Цій вимозі відповідають такі країни, як: Японія, США, Великобританія, Німеччина, Франція, крім того, в даних країнах спостерігається високий рівень життя, існує тісний зв'язок між рівнем інноваційної економіки та рівнем корпоративної соціальної відповідальності підприємств. Саме тому інноваційний шлях України має проводитися в морально-політичному та соціально-економічному полі.

На нашу думку, з корпоративною соціальною відповідальністю пов'язане поняття соціалізації економіки. Ми вважаємо, що одним із головних шляхів виходу з кризового становища підприємств є впровадження у виробництво інноваційних технологій, але проблеми, які торкаються виробників щодо ефективності інноваційних процесів, характерні не тільки для сфери виробництва, але й для сфери споживання, тому що споживач «диктує» вимоги до товаровиробників [5, с. 48].

Аналізуючи сучасну практику впровадження принципів КСВ на підприємствах в Україні, було виявлено значну різноманітність методик щодо розроблення та застосування програм, що включають соціальну відповідальність. На українському ринку діє приблизно 63 підприємства, котрі називають себе соціально відповідальними, і їх кількість постійно збільшується [3, с. 14]. На нашу думку, виведення української економіки на шлях створення реальних умов для її стійкого розвитку вирішальною мірою також залежить від формування та успішної діяльності великих корпоративних структур як провідників промислової, науково-технологічної та соціальної політики в умовах постійного дефіциту державних фінансових ресурсів, які направляються на підтримку та забезпечення інноваційної діяльності. Для успішної реалізації такої перспективи необхідно було б розробити системний механізм взаємодії держави з корпоративним сектором економіки та споживачем, який включав би фінансово-економічні, інституційні та соціально відповідальні важелі, спрямовані на забезпечення стимулюючого середовища розвитку всіх етапів інноваційного процесу. Розробка такого механізму повинна базуватись на методологічних підходах, які

перевірені практикою [1, с. 42]. Наприклад, одна із таких моделей – модель оператора – по суті, державне замовлення приватному підприємству, за яким закріплюються функції управління і фінансування при використанні державної, приватної чи акціонерної власності. Дана модель характеризується чітким поділом відповідальності між партнерами і контролем з боку держави, вона є різновидом контрактної системи, що широко використовується в переробці відходів (Великобританія).

Отже, у цілому виростання партнерства держави та КСВ підприємства можна розглядати як інструмент економічного зростання, що сприятиме впровадженню ринкових, соціально-етичних принципів в управлінні підприємствами інфраструктурних галузей. Одним із шляхів розв'язання цілої низки стратегічних завдань може бути прогнозування можливостей взаємодосин між системами «наука – інновація – соціально відповідальне підприємство – держава».

Висновки. Узагальнюючи результати проведеного дослідження, під корпоративною соціальною відповідальністю слід розуміти відповідальність організації за вплив своїх рішень та діяльності (а саме продукцію і послуги) на суспільство і навколишнє середовище, що реалізується через прозору і етичну поведінку, відповідає сталому розвитку та суспільному добробуту, ураховує очікування зацікавлених сторін, поширена в усій організації і не суперечить відповідному законодавству та міжнародним нормам поведінки.

В Україні ключовою проблемою регулювання корпоративної соціальної відповідальності є впровадження та виконання вимог пов'язаного з нею чинного законодавства. Тому держава повинна приділяти велику увагу розвитку корпоративного законодавства, адже в Україні воно потребує термінового, докорінного реформування, і основна робота повинна бути спрямована на удосконалення законодавства, котре забезпечує: підвищення ефективності антимонопольного регулювання, управління державною власністю, активізацію інноваційної та інвестиційної діяльності, створення сприятливих умов для ринкової конкуренції тощо.

При визначенні пріоритетних напрямків розвитку корпоративної соціальної відповідальності в Україні потрібно брати до уваги досвід від іноземних компаній, проте не забувати й про власні історичні традиції з метою підвищення ефективності програм і процесів усередині підприємства. Саме тоді, коли корпоративна соціальна відповідальність знайде позитивний відгук серед великих підприємств, можна буде говорити про поступовий розвиток концепції соціальної відповідальності у вітчизняних реаліях і розглядати цей процес як становлення національної інноваційної моделі економіки, яка б забезпечувала врахування та реалізацію інтересів великих соціально відповідальних структур, держави та споживачів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Воробей В.О. Корпоративна соціальна відповідальність чи вигода? / В. Воробей // Київ-Могиланська бізнес-студія. – 2014. – № 10. – С. 42–51.
2. Волосковець Н.Ю. Корпоративна соціальна відповідальність підприємств як основа інноваційного розвитку сучасної економіки / Н.Ю. Волосковець // Наук. праці КНТУ. Економічні науки. – 2013. – Вип. 17. – С. 125–131 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_17_ekon/index.html.
3. Грицина Л.А. Механізм формування корпоративної соціальної відповідальності в управлінні підприємством: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка і управління підприємствами» / Л.А. Грицина; Хмельниц. нац. ун-т. – Хмельницький, 2012. – 20 с.
4. Довідник соціально-відповідальних компаній України. – К.: К.І.С., 2014. – 170 с.
5. Котлер Ф. Корпоративна соціальна відповідальність / Ф. Котлер, Н. Лі // Як зробити якомога більше добра для вашої компанії та суспільства; пер. з англ. С. Яринич. – К.: Стандарт, 2013. – 302 с.
6. Корпоративна соціальна відповідальність: [підручник] / О. Гирик [та ін.]; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т.С. Смовженко, д-ра екон. наук, проф. А.Я. Кузнецової. – К.: УБС НБУ, 2009. – 128 с.
7. Лазоренко О.М. Корпоративна соціальна відповідальність в Україні: експертна думка: зб. статей та рекомендацій / О.М. Лазоренко. – К.: Стилос, 2012. – С. 42–45.
8. Петроє О.М. Соціальний діалог як інструмент формування корпоративної соціальної політики: [монографія] / О.М. Петроє. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 152 с.
9. Публікація ООН в Україні «Соціальна відповідальність бізнесу, розуміння та впровадження». – К., 2013.
10. Стародубська М. Ефективність соціальних проектів потрібно виміряти / М. Стародубська // Новий маркетинг. – 2012. – № 8. – С. 36–42.
11. Friedman M. The Social Responsibility of Business is to increase its Profit // New York Times Magazine. – September, 13, 2007. – P. 122–126.
12. Rostou. V. The Stages of Economic Growth: A Non-Communist. – N.V., 2013. – P.113–116.
13. Регулювання СББ на рівні ЄС та в державах – членах ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://europa.eu.int/>.
14. Глобальний договір ООН. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unglobalcompact.org/>.
15. Міжнародна організація праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ilo.org.